

# SKAUDVILĖ

PARENGĖ DANUTĖ MUKIENĖ

*Nuotraukos autorės*

Skaudivilės herbas.  
Dailininkas Alfonsas  
Čepauskas



Tauragės rajono Skaudivilės miestelis, kurį patys skaudiviliškiai miestu vadina, – to paties pavadinimo seniūnijos centras, įsikūręs senosios Karšuvos žemės teritorijoje, apie 25 km į šiaurės rytus nuo Tauragės, prie seniau akmenimis buvusio grįsto Rygos–Šiaulių–Tauragės kelio. Dabar jame yra apie 2 400 gyventojų. Seniūnijoje, neskaitant Skaudivilės gyventojų, yra dar apie 2 700 gyventojų.

Mokslininkai spėja, kad už 2 km nuo Skaudivilės senovėje buvo Karšuvos žemės centras. Dabar šioje vietoje dunkso piliakalniai, yra išlikusių senovės gyvenvietės ir kapinyno liekanų.

Skaudivilės centrinė aikštė erdvi, turi savitą kompoziciją. Miestelio planas radialinis. Jis susiformavo XIX a. pr., kai vietoje dalies pagrindinės gatvės ir kelių sankryžos, esančios šalia bažnyčios, buvo įrengta aikštė.

Pro Skaudivilę lanką daro Ančios upelis (Šešuvies–Jūros intakas), teka kairysis jos intakas Inkstilas. Netoli Ančios upės – Karšuvos–Ivangėnų piliakalniai. Archeologiniai tyrinėjimai ir radiniai (Vėluikių

senkapių) liudija, kad šiose vietose žmonių gyventa jau III–IV amžiuje.

1936 m. Skaudivilės centre surastas sidabro dirbinių lobis. Jis – iš XIV amžiaus. Radio turinys rodo, kad tuo laikotarpiu Skaudivilė palaikė ryšius su rytų slavais.

Apie išskirtinę Skaudivilės reikšmę šio krašto istorijoje kalba ir netoli miestelio dunksantis Nosaičių (Papkalnio) piliakalnis.

Spėjama, kad miestelis yra pavadintas XVII a. šiose vietose gyvenusių Skaudivilių vardu (1645 m. Batakių valsčiaus dokumente net 19 kartų paminėtas asmenvardis Skaudivilis). Yra ir kita miestelio vardo kilmės versija: kovų su kryžiuočiais metais Skaudivilės gyventojai kryžiuočius įviliojo į klaidžias, pelkėtas Ančios apylinkes ir čia juos sumušė. Kryžiuočiai skaudiviai savo žygiu nusivylė ir šią vietovę praminė Skaudivile.

1253 m. rašytiniuose šaltiniuose pirmą kartą paminėtas Karšuvos vardas.

Kovų su kryžiuočiais metais Skaudivilės apylinkės buvo nuolat puldinėjamos kryžiuočių.

XVI a. pab. Skaudivilėje pradėjo kurtis evangelikai liuteronai.

Vienas iš pirmųjų žinomų Skaudivilės savininkų buvo Raseinių bajorų maršalka Antanas Bužinskas.

XVIII a. Skaudivilės apylinkėse buvusių Trepų dvaro rūmų patalpose reguliariai vykdavo evangelikų liuteronų pamaldos.

1750 m. rašytiniuose šaltiniuose Skaudivilės katalikų bažnyčia vadinama Batakių parapijos filija.

1760 m. rašytiniuose šaltiniuose pirmą kartą paminėtas Skaudivilės vardas. Tais metais Romos popiežius Klemensas XIII išleido bulę, kuria Skaudivilės koplyčiai suteikė teisę rengti Švento Kryžiaus atlaidus. Rašytiniuose šaltiniuose yra duomenų, kad tuo metu Skaudivilės koplyčia buvo Batakių filija.

1766 m. Skaudivilės kaime veikė evangelikų liuteronų konfesija, buvo kelios karčemos.

XVIII a. II p. Skaudivilės dvaro šeimininkas buvo Raseinių apskrities bajorų maršalka Ignas Micevičius.

1795–1799 m. Skaudivilėje ir jos apylinkėse gyvenę evangelikai





Nuotraukose: viršuje – Skaudvilės specialioji internatinė mokykla, dešinėje – miestelio fragmentai, katalikų kapinės, Antrajame pasauliniame kare žuvusių karių kapinės Skaudvilės priegose, Skaudvilės gimnazija ir parkas šalia jos

liuteronai pamaldoms rinkdavosi į Leliškės kaimą, o 1800 m. – į Adakavo dvarą.

1797 m. miestelio pietvakarinėje dalyje užbaigta statyti medinė, kryžiaus formos, tašytų rąstų, šiaudais dengta Skaudvilės katalikų Švento Kryžiaus bažnyčia. Ji yra trijų navų, turi 5 altorius. Lėšų bažnyčios statybai skyrė Skaudvilės dvaro šeimininkas I. Micevičius. Skaudvilės bažnyčia dabar – vietinės reikšmės liaudiškos architektūros paminklas.

Yra pagrindo manyti, kad XVIII a. viduryje prie Skaudvilės dvaro jau buvo susiformavęs kaimas, kuris vėliau išaugo į miestelį.

1804 m. Žemaičių vyskupas Juozapas Arnulfas Giedraitis suteikė Skaudvilės katalikų bažnyčiai parapijos teises. Tais pačiais metais Skaudvilės dvarininkas I. Micevičius šiai bažnyčiai skyrė valaką ir 3 margus žemės bei 3 000 rublių beneficijos.

XIX a. pr. Skaudvilėje veikė papartinė mokykla. 1820 m. joje mokėsi 28 vaikai. 1823 m. Skaudvilėje buvo 182 gyvenamieji namai ir 1 362 gyventojai, 1940 m. – apie 1 500 gyventojų.

1827–1838 m. pastatyta Skaudvilės evangelikų liuteronų bažnyčia. Prie jos veikė mokykla. Bažnyčios statybai pinigų skyrė Skaudvilės savininkas Rokas Pšešičevskis. Bažnyčių išlaikydavo patys parapijiečiai.

1836 m. pradėtas tiesti Rygos–Tilžės kelias. Jis sujungė Tauragę, Skaudvilę ir Kelmę. Nutiesus šį kelią, ėmė sparčiai augti Skaudvilės miestelis, čia pradėti plėtoti amatai, įsikūrė nemažai amatininkų. Išaugusi miestelio komunikacinė reikšmė skatino ir jo teritorijos plėtrą, ėmė kilti nauji statiniai, daugiausia apie centrinę aikštę.

Skaudvilė turėjo teisę rengti savaitinius turgus. Jie vykdavo centrinėje miestelio aikštėje. Yra išlikę duomenų, kad į juos atvykdavo ir pirkliai iš Anglijos, Vokietijos bei kitų tolimų vietovių. Skaudvilėje būdavo parduodama nemažai žemaitukų veislės arklių, kurių dalį išveždavo darbams į anglių kasyklas.

1841 m. prie Skaudvilės katalikų bažnyčios gyve-

(Nukelta į 46 p.)





Kryžius žuvusiems už Lietuvos laisvę Skaudvilės kapinėse

(Atkelta iš 45 p.)

no du kunigai, parapijai priklausė 1 974 katalikai. Tais metais Skaudvilės miestelyje buvo 20 namų, dvi smuklės ir dvi parduotuvės, 238 gyventojai. Centre, kaip ir dabar, buvo aikštė, kurioje vykdavo turgūs, šalia jos – barjeras (ragatka), pastatas, kuriame rinkdavo rinkliavą už važiavimą keliu Šiauliai–Skaudivilė. Ant kalnelio stovėjo katalikų bažnyčia, o prie įvažiavimo į miestelį nuo Kelmės pusės – evangelikų liuteronų bažnyčia.

1847 m. Skaudvilėje buvo 442 gyventojai, iš jų 204 – žydų tauty-

bės. Didžioji jų dalis užsiėmė prekyba. Yra pagrindo manyti, kad tuo metu Skaudvilėje jau veikė ir žydų sinagoga.

1852 m. Skaudvilėje lankėsi vyskupas Motiejus Valančius.

1860 m. parapijiečiai Skaudvilės evangelikų liuteronų bažnyčiai nupirko varpą.

Po 1861 m. žemės reformos įkurtas ir iki 1950 m. veikė Skaudvilės valsčius.

1862 m. Skaudvilės evangelikų liuteronų parapijai priklausė 850 registruotų parapijiečių. Skaudvilės parapiją ilgą laiką aptarnaudavo iš Tauragės atvykstantis kunigas.

1863 m. sukilime aktyviai dalyvavo Skaudvilės ir kaimyninių dvarų savininkai. Šiose apylinkėse veikė Oginskio ir V. Paulausko vadovaujami sukilėlių būriai. Sukilimo metu gyventojai, neapsikentę Skaudvilėje dirbusio rusų policijos pristavo Pastarnako žiauriu elgesiu, jį pakorė ant plento pakeliamo barjero (užtvaros).

Po sukilimo Skaudvilėje uždaryta lietuviška mokykla, daug žmonių, ypač gyvenusių dvaruose, buvo suimta ir ištremta į Rusiją, dvarai konfiskuoti, juose apgyvendinta nemažai kolonistų. Buvo suimtas, kankinamas ir Skaudvilės klebonas Juozapas Jankauskas.

Lietuviškos spaudos lotyniškais rašmenimis draudimo metais (1864–1904) per Skaudvilę ėjo knygnešių kelias.

1865 m. Skaudvilėje įsteigta valdiška mokykla, kurioje buvo mokoma rusų kalba.

1877 m. Skaudvilėje buvo 80 sodybų, kelios parduotuvės, 3 užvažiuojamieji kiemai, 5 alinės. Didžioji dalis Skaudvilės gyventojų tuo metu užsiėmė žemdirbyste. Tais metais, vykdant Rusijos imperijos gyventojų surašymą, buvo užregistruota 1 390 Skaudvilės gyventojų, iš kurių 1 012 – žydų tautybės. Apie 15–20 proc. Skaudvilės gyventojų buvo amatininkai, dar daugiau jų užsiėmė prekyba. Tuo laikotarpiu itin daug apylinkės gyventojų į miestelį sutraukdavo čia vykdavę dideli turgūs. Juose būdavo parduodama daug gyvulių, ypač arklių ir karvių (rašytiniuose šaltiniuose yra išlikę duomenų, kad iš užsienio atvykę pirkliai per prekymečius supirkdavo apie 300 arklių, 100 karvių, daugybę kitų gyvulių). Čia būdavo prekiaujama ir javais, linais, kitais žemės ūkio produktais, batsiuvių, kailiadirbių, kepurininkų, račių, stalių pagamintais dirbiniais, duonos ir pyrago gaminiais. Paklausūs būdavo ir ortopediniai gaminiai. Tuo laikotarpiu miestelyje veikė šešios kalvės, vienas vandens ir du vėjo malūnai.

XX a. pr. Skaudvilėje buvo apie 1 500 gyventojų. Tuo laikotarpiu čia sparčiai daugėjo mažų įmonių. Jose būdavo gaminamas muišas, saldainiai, kalkės, plytos.



Iš kairės: buvęs Skaudvilės žydų sinagogos pastatas ir buvęs Skaudvilės žydų gyvenamasis namas. 2010 m.



Skaudivilės Švento Kryžiaus bažnyčios viena iš Kelio kryžiaus stočių 1966 metais. Mečislavo Sakalausko nuotrauka

1910 m. pastatyta medinė Skaudivilės gaisrinė.

Prieš Pirmąjį pasaulinį karą Skaudivilės valsčius buvo didžiausias Raseinių apskrityje. Tuo metu jo teritorijoje buvo 12 000 gyventojų. Tada valsčiui priklausė Girdiškės, Skaudivilės, Stulgių, Upynos gyvenvietės. Valsčiaus ir Skaudivilės pašto stotis (Neskučnyje) veikė 1 km atstumu nuo Skaudivilės esančiame Pužų kaime.

Prieš Pirmąjį pasaulinį karą Skaudivilėje dirbęs kunigas Razumas buvo įkūręs styginį orkestrą ir pats jame grojo. Orkestras viešai koncertavo apie 1912–1913-uosius metus, kai buvo rodomas vaidinimas „Undinė“. Skaudivilės kunigas Motuzas tuo metu buvo plačiai pagarsėjęs savo anticarinėmis nuotakomis.

1915 m. nuo Lauksargių iki Skaudivilės okupacinė valdžia nutiesė siaurąjį geležinkelį. Jis nebenaudotas po to, kai buvo nutiestas platusis Tauragės–Radviliškio geležinkelis. Karo metais netoli Skaudivilės esančiame Trepų dvare buvo įsikūrusi kaizerinės Vokietijos karinė įgula.

Pirmojo pasaulinio karo metais Skaudivilė ir jos apylinkės gerokai suvargo – dalis gyventojų, prasidėjus karui, pasitraukė iš miestelio, likusieji buvo nuolat alinami įvairiais mokesčiais, rekvizicijomis.

1915–1919 m. Skaudivilė buvo to paties pavadinimo apskrities (kreiz) centras.

1918 m. vėl pradėjo veikti Skaudivilės lietuviška pradinė mokykla, kurioje buvo keturi skyriai.

1918 m. kurį laiką Skaudivilė buvo apskrities centras (iki 1919 m. liepos 31 d.). 1918 m. gruodžio mėnesį įvyko Skaudivilės apskrities pirmasis parapijinių komitetų, veikusių Girdiškėje, Kaltinėnuose, Karklėnuose, Kelmėje, Kražiuose, Laukuvoje, Nemakščiuose, Pa-



Skaudivilės evangelikų liuteronų bažnyčia



Švento Kryžiaus bažnyčios šventoriaus vartai Skaudivilėje

šilėje, Skaudivilėje, Stulgiuose, Tytuvėnuose ir Upynoje, suvažiuojamas. Jame buvo išrinktas tokios sudėties Skaudivilės apskrities komitetas: K. Ralys (pirmininkas), J. Gudauskas (sekretorius), B. Miševičius, Kazys Rakauskas, Petras Tučka. Komitetas buvo uždraudęs už apskrities ribų išvežti maisto produktus. Šių priemonių imtasi siekiant garantuoti apskrityje gyvenusių žmonių gerovę.

1919 m. viduryje, apskrities centru tapus Tauragei, Skaudivilė priklausė Tauragės apskričiai.

1919–1950 m. Skaudivilė buvo valsčiaus centras.

Po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo po apylinkes ilgai siautėjo bermontininkai. 1919 m. Skaudivilės miestelio Vilniaus gatvėje bermontininkai sušaudė tris Stulgių kaimo gyventojus. Palaipsniui gyvenimas stovėjo į savo vietas, ūkis atsigavo, miestelyje iškilo nemažai naujų pastatų. Nepriklausomos Lietuvos metais Skaudivilėje veikė elektrinė, lėtpjūvė, plytinė, garo malūnas, pieninė, skerdykla, nemažai kitų nedidelių įmonių. Didžioji dalis gyventojų, kaip ir ankstesniais metais, užsiėmė prekyba ir amatais, o apylinkių kaimų gyventojai – žemės ūkiu. Skaudivilės turgūs, tuo metu buvę vieni didžiausių Žemaitijoje, vykdavo įvairiose miestelio vietose ir sutraukdavo daugybę gyventojų.

1930 m. Skaudivilės miestelio centre iškilo naujas gaisrinės pastatas.

1935–1936 m. Skaudivilėje pradėjo veikti šešių skyrių Dionizo Poškos pradinė mokykla.

1937 m. Skaudivilės miestelį stipriai nusiaubė gaisras. Tais metais pradėjo veikti Skaudivilės valsčiaus ambulatorija.

(Nukelta į 48 p.)



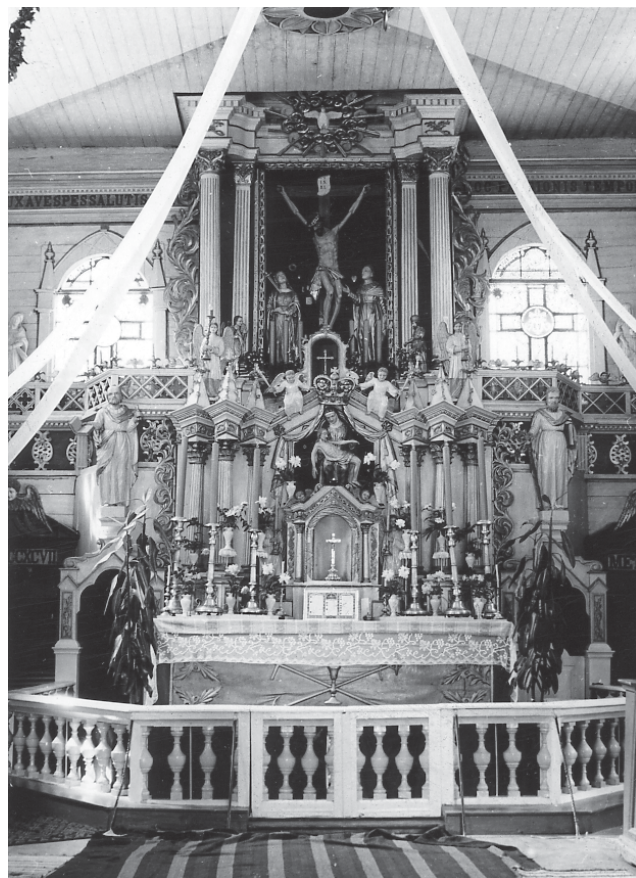
Kairėje – paminklas 1941–1952 m. aukų atminimui įamžinti Skaudvilėje  
(Atkelta iš 47 p.)

1937 m. atidaryta Skaudvilės viešoji biblioteka.

1938 m. Skaudvilėje buvo daugiau negu 2 000 gyventojų.

Prieškario metais daug dėmesio miestelyje buvo skiriama jo sutvarkymui – išlyginta ir išgrįsta centrinė Skaudvilės aikštė, sutvarkytos pagrindinės gatvės. Tais metais Skaudvilės parapijai priklausė 3 615 katalikai.

Tarpukario metais Skaudvilėje veikė valsčiaus savivaldybė, policijos nuovada, apylinkės teismas, buvo advokatas, dirbo ugniagesių komanda. Tuo metu miestelis turėjo lietuvišką mokyklą, 4 klasių žydų mokyklą, prie kurios veikė ir biblioteka, viešosios bibliotekos skyrių, skaityklą, dvi privačias bibliotekas, liaudies universitetą, rajono agronomo įstaigą, vaistinę, sveikatos ir veterinarijos punktą, paštą. Veikė kooperatyvas „Laisvė“, smulkaus kredito draugija „Parama“ (1925–1927 m.), Lietuvos jaunimo vartotojų bendrovė „Jaunimas“ (įsteigta 1926 m.), Žydų liaudies bankelis, pieninė „Ančia“, malūnas, lentpjūvė, elektrinė, paminklų dirbtuvės, keliolika krautuvių, nemažai įvairių amatų dirbtuvių, restoranas, autobusų



Skaudvilės Švento Kryžiaus bažnyčios didysis altorius 1966 metais.  
Mečislavo Sakalausko nuotrauka

stotis ir kt. Skaudvilė garsėjo ir čia aktyviai veikusiomis įvairiomis kultūros draugijomis, politinėmis ir religinėmis organizacijomis, dramos būreliu. Miestelyje buvo žydų sinagoga.

1940–1941 m. ir pirmaisiais pokario metais sovietų valdžia nemažai Skaudvilės ir jos apylinkių gyventojų ištrėmė iš Lietuvos. Didelė jų dalis tremtyje žuvo, į Lietuvą nebegrįžo. Dalis Lietuvoje likusių skaudviliešių įsijungė į apylinkėse veikusius, prieš sovietų valdžią kovojusius būrius. Nemaža dalis šių būrių kovotojų žuvo.

1941 m. naciai sunaikino nespėjusius pasitraukti, pasislėpti Skaudvilės žydų tautybės gyventojus.

Antrojo pasaulinio karo metais gaisras sunaikino, stipriai apgadino daugelį miestelio pastatų, tarp jų ir katalikų bažnyčią. Dalis miestelio ir jo apylinkės gyventojų buvo deportuota į Vokietiją.

1944 m. įsteigta Skaudvilės gimnazija. 1945–1951 m. joje veikė kelios pagrindinės mokinių organizacijos. Jų nariai platindavo patriotinę spaudą, proklamacijas, palaikė ryšius su rezistencinio judėjimo dalyviais. Šias organizacijas susekė NKVD. Po tardymų pagrindinėje veikloje dalyvavę moksleiviai buvo teisiami, dalis jų ištrėmta į Rusijos gilumą ir kt.

1948 m. pradėjo veikti Skaudvilės kultūros namai.

1949 m. Skaudvilės gimnazija reorganizuota į vidurinę mokyklą.

1950–1962 m. Skaudvilė buvo rajono centras.

1950 m. Skaudvilei suteiktos miesto teisės.

1951 m. vasario 16 d. Skaudvilėje moksleiviai, protestuodami prieš sovietų valdžią, iškėlė Lietuvos trispalvę.

1959 m. Skaudvilėje buvo 2 723 gyventojai, iš jų 1 214 vyrai ir 1 509 moterys.

1960 m. Skaudvilės vidurinė mokykla perkelta į naujas patalpas.

1962–1990 m. Skaudvilės apylinkė ir Skaudvilės miestelis buvo atskiri administraciniai vienetai.

1963 m. Skaudvilėje buvo 2 784 gyventojai. Tais metais miestelyje veikė vidurinė mokykla, suaugusiųjų vakarinė vidurinė mokykla, Tauragės sporto mokyklos filialas, dvi bibliotekos, knygynas, paštas, kino teatras, vaikų darželis, ligoninė, veterinarijos punktas, universalinė krautuvė, taupomoji kasa, pieninė, lentpjūvė, malūnas, stalių, molinių indų dirbtuvės, autobusų stotis, viešbutis ir nemažai kitų įstaigų.

1964 m. Skaudvilės miestelyje iškilo nauji kultūros namai.

Sovietmečiu į valstybės saugomų architektūros paminklų sąrašą įtraukta miestelio aikštės gale XVIII a. pab. pastatyta medinė Skaudvilės Švento Kryžiaus katalikų bažnyčia ir šalia jos stovinti XIX a. varpinė. Ši bažnyčia yra išskirtinio grožio. Joje – 6 altoriai (centrinio altoriaus autorius – vietinis liaudies meistras Feliksas Gedvilas), keturiolika liaudies meno stiliumi XIX a. nutapytų Kryžiaus kelio stočių. Bažnyčią puošia daug vertingų meno kūrinių, tarp kurių yra nemažai XVIII–XIX a. tapybos, medinės skulptūros darbų, metalo dirbinių.

Ši bažnyčia, anot Lietuvos medinės sakralinės architektūros tyrinėtojos dr. Algės Jankevičienės, yra viena iš nedaugelio klasicizmo bruožų turinčių kryžiaus formos liaudiškų bažnyčių. Šios bažnyčios zakristija atitverta už didžiojo altoriaus.

Kitoje tos pačios aikštės gale stovi 1827 m. pastatyta Skaudvilės evangelikų liuteronų bažnyčia.

Į saugomų Lietuvos urbanistinių paminklų sąrašą įtrauktas Skaudvilės miestelio gatvių-kelių tinklas bei centrinės aikštės planas, kurio tūrinė erdvinė kompozicija suformuota XVIII a. pab. – XIX a. pradžioje.

1975 m. Skaudvilėje įrengtas 25 ha dydžio tvenkinys.

1988 m. išrinkta Skaudvilės Sąjūdžio taryba.

1990–1995 m. Skaudvilė buvo apylinkės centras.

1992 m. pašventintos Skaudvilės rezistentų kapinės.

1995 m. – 2003 m. vasario 1 d. Skaudvilės valdymo reikalais rūpinosi Skaudvilės seniūnas.

2003 m. vasario 1 d. įsteigta Skaudvilės seniūnija.

2003 m. Skaudvilėje iškilmingai buvo švenčiamos Karšuvos vardo pirmojo paminėjimo 750-osios metinės.

2005 m. gruodžio 20 d. Lietuvos Respublikos Prezidento dekretu Nr. 479 patvirtintas Skaudvilės herbas. Jo raudoname lauke pavaizduoti du sukryžiuoti auksiniai svertuvai. Raudona skydo spalva, kaip įprasta heraldikoje, simbolizuoja drąsą, narsą ir meilę. Na o svertuvai yra pusiausvyros, tvarkos, teisingumo viešosios teisės simbolis. Herbo autorius – dailininkas Alfonsas Čepauskas.

Šiuo metu vienuolikoje Skaudvilės seniūnijos kaimų (Adakavo 1-ajame, Būtenių, Gedgaudiškės, Ivangėnų, Jakutiškės, Pilsūdų, Pužų, Sodalės, Skaudvilės, Šidagių, Trepų) gatvės turi pavadinimus.

Skaudvilės seniūnijos teritorijoje dabar veikia dvi katalikų (Skaudvilėje ir Adakave) bei viena evangelikų liuteronų bažnyčia (Skaudvilėje). Skaudvilėje veikia gimnazija ir specialioji mokykla, palaikomojo gydymo ir slaugos ligoninė. Adakave yra pagrindinė mokykla ir socialiniai globos namai. Iš viso seniūnijos teritorijoje veikia treji kultūros namai.



Skaudvilės Švento Kryžiaus bažnyčios architektūrinis ansamblis

Tarp Skaudvilėje veikiančių įmonių didžiausios yra UAB „Ryšinin-kas“ (gamina gelžbetonio, metalo, plastmasės, elektros ir ryšių kabelius), UAB „Suvirkšta“ (gamina betono maišyklės, šildymo katilus, vandens šildytuvus), I. Jurkutės drabužių siuvimo įmonė „Galmija“.

2010 m., Skaudvilei pažymint miestelio vardo paminėjimo rašytiniuose šaltiniuose 250-ąsias metines, seniūnijai vadovavo Virginius Būdvytis, seniūno pavaduotoja dirbo Dalia Milašienė.

2010 m. Skaudvilės jubiliejaus proga surengtas tarptautinis esk-librisų konkursas, kuriame dalyvavo 62 dailininkai iš įvairių pasaulio šalių. Jubiliejui jie paskyrė apie 170 kūrinių.

Skaudvilę savo kūriniiais garsina medžio drožėjas V. Lietuvininkas.

## SKAUDVILĖS ŠVENTO KRYŽIAUS BAŽNYČIA

Medinė, kryžiaus formos bažnyčia pastatyta 1797 metais. Jos fondatorius – Raseinių pavieta maršalka, Skaudvilės dvaro šeimininkas I. Misevičius.

(Nukelta į 50 p.)

<sup>1</sup> Čia ir toliau šioje publikacijoje pateikiamos citatos yra iš dr. Algės Jankevičienės knygos „Lietuvos medinė sakralinė architektūra“ (Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 1998, p. 110).



Norčiškės dvaro centrinis pastatas („ponų namas“) XX a. 4 dešimtmetyje. Nuotrauka iš redakcijos archyvo

(Atkelta iš 49 p.)

Ši bažnyčia su greta jos stovinčia XIX a. varpine – nuo sovietmečio laikų yra valstybės saugomų architektūros paminklų sąrašė. Tai gražus ir vertingas medinių pastatų ansamblis.

Ši bažnyčia, anot Lietuvos medinės sakralinės architektūros tyrinėtojos dr. Algės Jankevičienės<sup>1</sup>, yra viena iš nedaugelio klasicizmo bruožų turinčių kryžminių liaudiškų bažnyčių.

Šios bažnyčios zakristija atitverta už didžiojo altoriaus.

Joje yra 6 altoriai (centrinio altoriaus autorius – vietinis liaudies meistras Feliksas Gedvilas), 14 XIX a. liaudies meno stiliumi nutapytų stacijų. Bažnyčią puošia daug vertingų meno kūrinių, tarp kurių yra nemažai XVIII–XIX a. tapybos, medinės skulptūros darbų, metalo dirbinių.

Ši bažnyčia, anot Lietuvos medinės sakralinės architektūros tyrinėtojos dr. Algės Jankevičienės, yra viena iš nedaugelio klasicizmo bruožų turinčių kryžminių liaudiškų bažnyčių.

Kaip ir beveik tuo pačiu metu pastatytoje Didkiemio bažnyčioje (Šilalės r.), šios bažnyčios žema zakristija atitverta už didžiojo altoriaus. Pasak A. Jankevičienės, „Fasadų architektūra puošnesnė, labiau detalizuota, negu įprasta liaudiškose bažnyčiose. Vainikuojantį karnizą pagyvina dantukais išpjaustinėta lenta, pagrindinio fasado frontoną puošia segmentinės arkos formos niša su skulptūromis ir ažūriškai išpjaustinėtomis „užuolaidėlėmis“. Frontono šonuose ir fasado viduryje išdėstyti stačiakampiais apvadais apjuosti segmentinių arkų langai. Pagrindinis įėjimas pabrėžtas segmentiniu sandriky.“

Klasicistinių formų daugiausiai sutelkta bažnyčios interjere. Vientisą vidaus erdvę dengia plokščios lubos. Palubėje sienas juosia platus, profiliuotas antablementas. Tarplanguose vienodais tarpais kartojasi korintiniai piliastrai su kaneliūromis. Jų ritmas nenutrūksta ir ties koplyčiomis, tik čia piliastrus keičia kolonos, atskiriančios koplyčias nuo navos erdvės.

Vargonų choro vidurinę dalį praeityje laikė aštuonkampiai stulpai su jonėninių voliotų kapiteliais. Virš plataus, profiliuoto karnizo stovėjo aklina, įsprūdomis papuošta tvorelė. Ramiame klasicistiniame fone kontrastingai ryškėjo plastiškas vargonų prospektas, dekoruotas ažūriniais rokokiniais drožiniais.

Ypatingai puošni, istorizmo architektūros elementų pripildyta bažnyčios presbiterija. Jos gale ir šonuose, ties ložėmis yra neogotikiniais motyvais išdrožinėtos tvorelės. Labai turtingas, sudėtingos eklektinės kompozicijos didysis altorius įrengtas dviem lygiais, skirtingais planais.“



Nuotraukose (iš kairės): Skaudvilės katalikų varpinė; paminklas Skaudvilės katalikų bažnyčios šventoriuje 1914–1920 m. karo aukoms atminti; Kryžius su Nukryžiuotojo skulptūra (aut. Pranas ir Tomas Šauliai) prie Skaudvilės katalikų bažnyčios šventoriaus

## NORKIŠKĖS (VILKELIŲ, VILKŠILĖS) DVARAS

1985–1993 m. Ričardo Stulpino darbe „Lietuvos dvarų sodybinių ansamblių perspektyvinė pritaikymo schema“ iš viso Tauragės užregistruotos 57 buvusios dvarų ir palivarkų sodybos. Iš jų aštuoniose buvo išlikę tik sodybų fragmentai, dvylikoje buvo išlikę po vieną pastatą, o likusių buvo žinomos tik dvarų sodybų vietos. Penkios Tauragės rajone buvusios dvarų sodybos buvo sunaikintos per Pirmąjį pasaulinį, 3 – per Antrąjį pasaulinį karą, 9 – tarpukaryje vykusios Žemės reformos metu, 31 sunaikinta, nugyventa sovietmečiu.

Norkiškės-Vilkšilės dvaras yra priklausęs ir Andriui Rakauskui, pulkininkui Lvovui, Kazimierui Rakauskui. Dvaro centriniam mediniame pastate, kuris buvo vieno aukšto su mansarda, yra buvusi sukaupta turtinga biblioteka, vertinga dailės kūrinių (portretų, paveikslų) kolekcija, senų dokumentų rinkinys.

2004 m. nugriautas gyvenamasis namas ir kiti dvaro pastatai kartu su visa sodyba buvo suplanuoti XIX amžiuje (spėjama, kad centrinis pastatas buvo naujai pastatytas ar iš pagrindų rekonstruotas apie 1870 m.). Pagal planą prie įvažiavimo į dvarą stovėjo vartai, buvo pasodinta medžių alėja. Kita alėja (eglių) ėjo nuo pagrindinio kelio link sodybos. Priešais rūmų pagrindinį fasadą buvo įrengtas parteris, jame – gėlių klomba. Šiaurinėje sodybos dalyje buvo nedidelis tvenkinys. Aplink centrinį dvaro pastatą („ponų namą“) augo dekoratyvūs gėlynai, buvo gražiai tvarkomi takeliai, žolynai, augo karpomos gyvatvorės. Dvaro sodybos želdiniai susiliedavo su gerai prižiūrimais Ančios upeilio šlaitais.

Pirmaisiais sovietmečio metais Norkiškės dvare buvo įsikūrę Raudonosios armijos kariškiai, o dvaro šeimininkas Kazimieras Rakauskas su šeima buvo „laikiniai apgyvendinti“ kitur,

o greitai po to kartu su žmona Eugenija Stašinskaite buvo suimti (1941 m. birželio 26 d.) ir ištremti į Sibirą. K. Rakauskas mirė Kirovo (Viatkos) mieste, nepasiekęs tremties vietos, jo žmona Eugenija apie 1943-uosius metus mirė Komijoje. K. Rakausko sūnus Algirdas su šeima gyveno JAV.

Norkiškės-Vilkšilės dvaras labai nukentėjo Antrojo pasaulinio karo metais. Sovietmečiu dvaro teritorijoje veikė mašinų-traktorių stotis ir remonto dirbtuvės, tarybinio ūkio centras. Panašaus likimo sulaukė ir daugelis kitų netoli Skaudvilės buvusių dvaro sodybų (Oplankio, Lauksargių, Lomių, Trepų, Batakų, Lankininkų, Vėžalaukio). Tais laikais buvo sunaikinta Norkiškės-Vilkšilės dvaro sodybos plano struktūra, nes dalis jos teritorijos buvo užstatyta fermomis, nugriautos buvusios dvaro arklidės, dviaukštis medinis sandėlis ir ledainė. 2004 m. nugriautas ir „ponų namas“, nes jis jau buvo avarinės būklės. Tokio pat likimo sulaukė ir likusieji šio buvusio vertingo dvaro mediniai pastatai – dvarelis bei medinė klėtis.

Norkiškės dvaro „ponų namas“ ilgą laiką garsėjo kaip išskirtinai gražios medinės lietuvių dvaro architektūros pavyzdys. Pastatas buvo „L“ raidės plano, jis stovėjo ant akmenų mūro pamato. Sienos – iš maumedžio ir ažuolo rąstų, apkalto lentomis. Namas dengtas malksniniu dvišlaičiu pusvalmiu stogu. Pietinėje pusėje stovėjo namo korpusui statmenas dviejų aukštų priestatas dvišlaičiu stogu. Anot menotyrininkų, architektūros specialistų, svarbiausias dvarelisio tūrinis ir meninis akcentas buvo jo mezoninas, kurį papildė prieangis ir balkonas (jis buvo parmentas ant modifikuoto orderio kolonų).

Kaip matyti iš išlikusios XX a. 4 dešimtmetyje darytos pastato nuotraukos, jis buvo gausiai puoštas medžio drožiniais. Jais skoningai buvo išdailinti langų ir durų apvadai, balkono baliustrada, portiko frontonas, pastogės juosta. Įvairių švenčių metu pastatas būdavo apšviečiamas daugybe iliuminuotų elektros lempučių. Dvaro centriniam name būta ir oranžerijos.

(Nukelta į 51 p.)



Nuotraukose apačioje (iš kairės): Skaudvilės Švento Kryžiaus bažnyčia; paminklas žuvusiems už Lietuvos laisvę Skaudvilės kapinėse; paminklas, kuriuo 2010 m. įamžinas Skaudvilės 250 metų jubiliejus



Skaudvilės (Nosaičių, Pilės) piliakalnis

(Atkelta iš 54 p.)

Dalis Tauragės rajono teritorijoje buvusių dvarų, čia sukaupytų meno vertybių stipriai nukentėjo jau Napoleonmečiu (1812 metais). Tarp tokių buvo Pagramančio dvaras. Pirmojo pasaulinio karo negandos, gaisrai stipriai nuniokojo Gaurės, Lomių, Stokaičių, Trepų dvarus, per Antrąjį pasaulinį karą daug nuostolių patirta Drąslaukio ir Murdelių dvaruose.

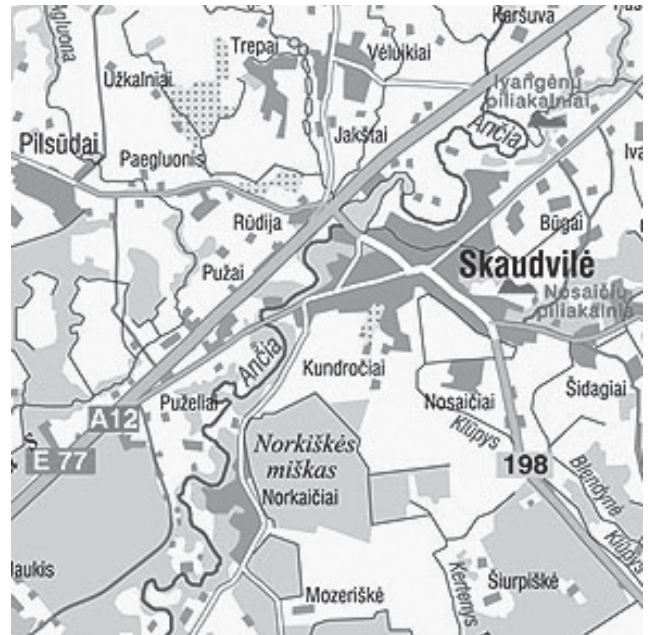
1940–1942 m. tuometinėje Tauragės apskrityje buvo pradėtos registruoti dvarų kultūros vertybės. Dalis jų buvo ne tik užregistruota, aprašyta, bet ir nufotografuota. Vėlesniais metais šias vertybes planuota perduoti Švietimo ministerijos žinion, muziejams, valstybinėms dokumentų saugykloms.

Norkiškės dvare buvusių vertybių neleista registruoti dėl to, kad ten buvo įsikūrę kariškiai. Greitai iki to laiko dvare buvę sukaupiti unikalūs kultūros ir istorijos paveldo objektai dingo – buvo pavogti arba sunaikinti.

Yra žinoma, kad tais laikais gana turtingą archyvą turėjo Tauragės rajono Šešmincovų (Ratomskių) Trepų dvaras. Kur jis yra dingęs, iki šiol neišaiškinta. Teodoravo dvare būta vertingos ir didelės bibliotekos. Jos likimas taip pat neišskus. Na o dar prieš Pirmąjį pasaulinį karą buvęs itin didelis ir turtingas Raseinių apskrities archyvinis fondas, matyt, buvo sunaikintas jo vertės neišmanančių žmonių – yra likę žinių, kad Raseinių turguje silkės kurį laiką būdavo vnyiojamos į popierių iš Raseiniuose buvusio archyvinio fondo dokumentų bylų.

## IVANGĖNŲ (KARŠUVOS) PILIAKALNIAI

Skaudvilės seniūnijos teritorijoje esantys Ivangėnų (Karšuvos) piliakalniai – archeologinio komplekso, kurį sudaro du piliakalniai, senovės gyvenvietė ir kapinynas, dalis. Jie yra netoli Ivangėnų kaimo. Piliakalniai dunkso prie Suvirkšties ir Ančios upelių santakos, kairiajame Suvirkšties krante. Jų šlaitai statūs, apaugę medžiais. Prie vieno piliakalnio už gynybinio griovio yra buvusi senovės gyvenvietė. Užrašytuose, mūsų dienas pasiekusiuose padavimuose pasakojama, kad čia žmonės pamatė Šv. Jurgį, jojančį ant balto arklio. Tuo metu vienas iš pilia-



Skaudvilės apylinkės žemėlapyje



Ivangėnų piliakalnis. Iliustracija iš interneto leidinio „Wikipedija“

kalnio šlaitų jau buvo nuslinkęs ir, atseit, matėsi į piliakalnio rūsius vedančios durys.

Piliakalnius 1905 m. yra aprašęs Liudvikas Kšivickis. Vieną iš piliakalnių 1961 m. tyrinėjo Lietuvos istorijos institutas, čia yra dirbę ir archeologai Vykintas Vaitkevičius bei Gintautas Zabiela, kurie siūlo šį kompleksą vadinti Pilėnais. Rašytiniuose šaltiniuose nurodoma kad tai I tūkstantmečio vidurio – XIV a. piliakalnių kompleksas.

Netoli Ivangėnų yra Nosaičių, Simėnų, Juškaičių, Vaidatonių, Gudelių, Batakių, Pabalčių, Gegužių, Ižiniškių piliakalniai.

## SKAUDVILĖS (NOSAIČIŲ, PILĖS) PILIAKALNIS

Skaudvilės rytiniame pakraštyje, buvusiame Nosaičių kaime, yra Nosaičių piliakalnis. Archeologų, tyrusių šį piliakalnį, nuomone, šis piliakalnis pilnai nebuvo įrengtas, o apsaugai panaudodavo greta esančias pelkės. Tai kalvinio tipo piliakalnis, greičiausiai buvo įjungtas į gynybinę Skaudvilės XIII–XIV a. sistemą. Skaudvilės šiaurės vakaruose buvęs piliakalnis, XX a. tiesiant plentą, sunaikintas ir šiaurės rytuose du Ivangėnų-Karšuvos piliakalniai.